

Πελατειακές σχέσεις - Κράτος και πολίτες, Εκκλησία και πιστοί, Κοινωνία και «φακελάκι»

Πελατειακό κράτος. Μια φράση που ακούγεται ως κάτι το καταραμένο, εδώ και τουλάχιστον είκοσι χρόνια. Μια πραγματικότητα που όλοι την λοιδορούν και την καταριούνται ως την αιτία των δεινών της πατρίδας. Αρχές της δεκαετίας του '90, θυμάμαι έναν βουλευτή που την προηγούμενη δεκαετία είχε διορίσει στο δημόσιο όλους τους συγχωριανούς του, και εμένα προσωπικά μου υποσχέθηκε ότι θα κατασκευάσει μια γέφυρα σε έναν άσχετο με μένα δρόμο, που απλώς τύχαινε να περνώ συχνά. Θυμάμαι λοιπόν αυτόν να καταφέρεται κατά των πελατειακών σχέσεων και να αρνείται (στα λόγια) νέους διορισμούς. Νεότερος και αφελέστερος, θυμάμαι ότι τότε σκέφτηκα: Αφού και αυτός κατάλαβε το λάθος, έχουμε ελπίδα, μπορεί τα πράγματα να αλλάξουν σε αυτόν τον τόπο και να γίνουν αξιοκρατικά.

Είκοσι χρόνια μετά, και πάλι οι πολιτικοί μας υπόσχονται ότι θα περιορίσουν το πελατειακό κράτος και θα φέρουν την διαφάνεια και την αξιοκρατία. Ή ορθότερα όλα αυτά τα χρόνια, όλοι οι πολιτικοί υπόσχονται ότι θα καταργήσουν το πελατειακό κράτος. Και τώρα ακούω υπουργό να βγαίνει στην τηλεόραση και να υπόσχεται εκ νέου την αξιοκρατία και την ίδια στιγμή πληροφορούμαι ότι αλλάζει την σειρά των κρίσεων στο υπουργείο του προκειμένου να εξυπηρετηθεί ο οικογενειακά ευνοούμενος τρίτου θεσμικού παράγοντα.

Έχω μια ξεκάθαρη άποψη που ναι μεν δεν είναι πρωτότυπη, αλλά έχω την αίσθηση ότι συνήθως την ξεχνούμε. Όταν συμβαίνει κάτι για πολύ καιρό και εκτεταμένα, υπάρχουν βαθύτεροι λόγοι. Λόγοι όχι τεχνικής φύσης αλλά θα έλεγα ανθρωπολογικής. Οι άνθρωποι που δημιουργούν, ανέχονται και συντηρούν επί μακρόν μια κατάσταση μοιράζονται κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, είναι ιδιαίτερου τύπου άνθρωποι. Και βέβαια, είναι πλέον γνωστό ότι αν μιλούμε για κοινωνικές συμπεριφορές, δεν έχει νόημα να αναζητούμε βιολογικά χαρακτηριστικά αλλά πολιτιστικά χαρακτηριστικά.

Για το πελατειακό κράτος στην Ελλάδα συνήθως ενοχοποιούνται οι πολιτικοί. Αυτονόητα έχουν ευθύνη. Έχουν όμως την κύρια ευθύνη; Είναι ένα ερώτημα που ελάχιστοι έχουν διάθεση να συζητήσουν ειλικρινά. Παρατηρώ ότι η άποψη ότι οι πολιτικοί έχουν την κύρια ευθύνη για το πελατειακό κράτος στην Ελλάδα έρχεται σε κάθετη σύγκρουση με μια άλλη ευρέως διαδεδομένη άποψη, ότι στην Ελλάδα δεν έχουμε πολιτικούς που να εμπνέουν, που να πηγαίνουν μπροστά από την κοινωνία, ότι οι πολιτικοί μας καθορίζουν τις πολιτικές με μοναδικό γνώμονα τις δημοσκοπήσεις. Αυτήν την δεύτερη άποψη είναι πολύ δύσκολο να την αντικρούσει κάποιος. Αν οι πολιτικοί έπονται της κοινωνίας, τότε και για τις πελατειακές σχέσεις την κύρια ευθύνη την φέρει η κοινωνία η οποία δεν έχει διάθεση να τις απαρνηθεί, δεν έχει διάθεση να αλλάξει στάση και συμπεριφορά για τον λόγο αυτό τις αποδίδει σε αυτούς που στην πραγματικότητα υλοποιούν τις επιθυμίες της, του πολιτικού.

Δεν νομίζω ότι υπάρχει Έλληνας πολίτης που να έχει ηθικό ενδοιασμό, αν βέβαια του δοθεί η δυνατότητα, να επικοινωνήσει με κάποιον που έχει την εξουσία και να του ζητήσει να διεκπεραιωθεί η όποια υπόθεσή του, παρακάμπτοντας την σειρά ή την νόμιμη διαδικασία, δηλαδή να παρανομήσει προκειμένου να γίνει η δουλειά του με την κάλυψη κάποιου τρίτου που έχει την ανάλογη εξουσία. Αυτό σημαίνει ότι στην ηθική συνείδηση της κοινωνίας μας, μια τέτοια ενέργεια είναι ουσιαστικά νόμιμη. Εφόσον λοιπόν είναι νόμιμη είναι φυσιολογικό και να υλοποιείται με κάθε τρόπο. Εφόσον η κοινωνία το ζητά χωρίς ενοχές, το πολιτικό σύστημα θα ανταποκρίνεται θετικά. Και το ερώτημα τίθεται εύλογα: για ποιον λόγο η κοινωνία μας δεν έχει τέτοιες ενοχές; Πως γίνεται όλοι μας να κάνουμε, χωρίς ενοχές, κάτι που εξίσου όλοι μας κατακρίνουμε;

Πριν προσπαθήσω να απαντήσω σε αυτό το ερώτημα θα περιγράψω λίγο διαφορετικά το πελατειακό κράτος. Τι εννοούμε λοιπόν με την φράση αυτή; Συνήθως εννοούμε το γεγονός κατά το οποίο κάποιος πετυχαίνει μια προνομιακή σχέση με τους πόρους του κράτους, χάρη στο γεγονός ότι έχει μια πρόσβαση σε κάποιον ενδιάμεσο, ο οποίος τρόπον τινά του “πουλά” αυτούς τους πόρους έναντι κάποιου ανταλλάγματος. Αν το δούμε κάπως πιο αφαιρετικά, έχουμε ένα φαινόμενο στο οποίο συμμετέχουν τρεις παράγοντες. Υπάρχει ένα μεγάλο, πλούσιο και ισχυρό σύστημα το οποίο έχει την δυνατότητα να προσφέρει διάφορες παροχές στο τρίτο μέλος του φαινομένου, που είναι ένας απλός άνθρωπος. Τέλος υπάρχει ένας ενδιάμεσος ο οποίος έχει την δυνατότητα να προσφέρει, κατά προτεραιότητα, τις υπηρεσίες του συστήματος στον εν λόγω άνθρωπο-πολίτη.

Ο πολίτης λοιπόν προκειμένου να εξασφαλίσει προς ίδιον όφελος υπηρεσίες του συστήματος, πολύ περισσότερες από αυτές που του αναλογούν φυσιολογικά, γίνεται πελάτης που ενδιάμεσου προσφέροντάς του ανταλλάγματα ώστε αυτός να υποτάξει το σύστημα στις δικές του επιθυμίες ή ανάγκες. Έτσι γίνεται μια συναλλαγή, ένα πάρε και δώσε ανάμεσα στον άνθρωπο και τον ενδιάμεσο με αντικείμενο της συναλλαγής ένα ευρύτερο και κοινό για όλους αγαθό. Εν τέλει έχουμε την οικείωση και προσαρπαγή εκ μέρους του ανθρώπου ενός μείζονος αγαθού το οποίο φυσιολογικά ανήκει στο σύνολο και στο οποίο υπό τις κρατούσες συνθήκες, ο πελάτης θα είχε ελάχιστη ή μηδενική πρόσβαση. Στην περίπτωση αυτή υπάρχει αδιαφορία για το γεγονός ότι το κοινωνικό σύνολο δεν έχει εύκολη και εύλογη πρόσβαση στο κοινό αγαθό και ο πολίτης-ιδιώτης πληρώνει για να αποκτήσει αυτός κατ' εξαίρεση την πρόσβαση στο εν λόγω αγαθό.

Όταν μια τέτοια συναλλαγή συμβαίνει μαζικά δεν μπορεί παρά να συνεπάγεται ότι τα μέλη της κοινωνίας στην οποία συμβαίνει αυτή η συναλλαγή είναι εξοικειωμένα με την ιδέα της υποταγής ενός αγαθού, που ανήκει στο ευρύτερο σύνολο και στο οποίο τα μέλη της κοινωνίας δεν έχουν αυτονόητη και εύκολη πρόσβαση, στο ατομικό και προσωπικό συμφέρον, προσφέροντας κάποιο αντάλλαγμα σε έναν τρίτο παράγοντα. Με άλλα λόγια μια τέτοια πράξη πρέπει να είναι εντεταγμένη και πλήρως νομιμοποιημένη στην κουλτούρα αυτής της κοινωνίας. Φυσικά αυτή η πράξη δεν θα έχει την μορφή μιας πολιτικής συναλλαγής, αλλά μια γενικότερη και καθολικότερη μορφή.

Ας δούμε τώρα μια εικόνα την οποία βλέπουμε συχνά στην τηλεόραση. Ένα αθλητή, συνήθως ποδοσφαιριστή ο οποίος γίνεται αλλαγή και μπαίνει μέσα στον αγωνιστικό χώρο. Συνήθως κάνει τον σταυρό ή κάποια άλλη επίκληση προς τον Θεό στον οποίο ενδεχομένως πιστεύει. Τι ζητά από τον Θεό του; Όχι κάτι διαφορετικό από τον πελάτη του πελατειακού κράτους. Ζητά ο Θεός να τον βοηθήσει να νικήσει η ομάδα του. Ζητά, ο Θεός, ένα, από μια έννοια, ευρύτερο και κοινό για όλους τους ανθρώπους αγαθό, να υποταχθεί στο δικό του προσωπικό συμφέρον. Ζητά από τον Θεό να μεροληπτήσει υπέρ του ιδίου. Ως αντάλλαγμα προσφέρει τουλάχιστον την δημόσια χειρονομία-έκφραση πίστης σε Αυτόν που ενδεχομένως και συνήθως συνοδεύεται με άλλες ιδιαίτερες προσφορές. Βέβαια εδώ δεν είναι φανερός ο ενδιάμεσος πωλητής της ευνοίας του Θεού.

Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο στην περίπτωση μιας μητέρας που πηγαίνει στην εκκλησία και ανάβει ένα κερί για να βοηθήσει η Παναγία το παιδί της να περάσει στις εξετάσεις. Στην περίπτωση αυτή είναι φανερός ο ενδιάμεσος στον οποίο ο

ενδιαφερόμενος προσφέρει μια κατάλληλη αμοιβή-προσφορά ώστε να πετύχει το ζητούμενο. Βέβαια η μητέρα παραβλέπει, το ίδιο άνετα με τον αθλητή, το γεγονός ότι αν η Παναγία βοηθήσει το δικό της παιδί, θα πρέπει να αφήσει απ' έξω το παιδί μιας άλλης μητέρας. Το κριτήριο πλέον δεν είναι η αξία του παιδιού, αλλά η διάθεση της μητέρας να προσφέρει τα αναγκαία στον ενδιαμέσο μεταξύ αυτής και της Παναγίας. Και βέβαια ο Παναγία παίζει και αυτή με την σειρά της τον ρόλο του επί πληρωμή ενδιαμέσου ανάμεσα στον πιστό και τον Θεό.

Κάθε φορά λοιπόν που ο πιστός προσκυνά ή προσεύχεται σε ένα άγιο προκειμένου να ικανοποιηθεί ένα αίτημά του αναπτύσσει μια πελατειακή σχέση με στόχο την "εξαγορά" του Θεού. Συνήθως μια τέτοια πράξη ή προσευχή συνοδεύεται με κάποιου είδους προσφορά, έτσι ώστε ο άγιος να προτιμήσει την πιστό και να μην αδιαφορήσει ούτε να προσέξει κάποιον άλλο πιστό και έτσι να διαμεσολαβήσει στον Θεό ώστε ο πελάτης-πιστός να πετύχει την ικανοποίηση του αιτήματός του. Η πάσης φύσεως προσφορά στο θείο για την ικανοποίηση των ιδιαιτέρων αναγκών του πιστού εις βάρος των, επίσης πάσης φύσεως, ανταγωνιστών του είναι πλήρως νομιμοποιημένη στην κουλτούρα της κοινωνίας μας, θεωρείται μάλιστα και μια πράξη αρετής. Από μικροί διδασκόμαστε να προσευχόμαστε στους αγίους και γενικότερο στο θείο, για να πετυχαίνουμε ότι θέλουμε, ή θεωρούμε ότι έχουμε ανάγκη.

Αν και η εκκοσμίκευση είναι πλέον πραγματικότητα και στην πατρίδα μας, όμως δεν πρέπει να ξεχνάμε την δύναμη των μιμιδίων. Ένα μιμίδιο είναι ένα σύνολο ιδεών, αντιλήψεων, στάσεων ζωής και γνώσεων, το οποίο ζει και εξελίσσεται με τρόπο ανάλογο αυτού των γονιδίων. Δηλαδή αναπαράγεται στα πλαίσια μιας κοινωνίας και τείνει να κυριαρχήσει σε αυτήν, εξοβελίζοντας αντίθετες ιδέες, αντιλήψεις και στάσεις ζωής. Για τα μιμίδια έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερη θεωρία κεντρικό στοιχείο της οποίας είναι το γεγονός ότι ένα μιμίδιο μοιάζει να έχει μια ανεξάρτητη ζωή. Αυτή το σημείο είναι που το κάνει χρήσιμο εργαλείο για την ανάλυση που παρουσιάζω στο άρθρο αυτό.

Σήμερα ένα πολύ μικρό ποσοστό του πληθυσμού λαμβάνει υπόψη του την θεολογία και τις προτροπές της ορθόδοξης εκκλησίας. Όμως στο πολιτιστικό υπόβαθρο των περισσότερων κυκλοφορεί το εν λόγω μιμίδιο, το οποίο μπορούμε να ονομάσουμε μιμίδιο "φακελάκι". Το μιμίδιο που νομιμοποιεί την υποταγή ενός ευρύτερου αγαθού, π.χ. Θεός, κράτος, σύστημα υγείας στο, κατ' εξαίρεση, ίδιο συμφέρον, αρκεί να πληρώσει κανείς το απαραίτητο τίμημα στον κατάλληλο ενδιαμέσο. Αρκεί δηλαδή να είναι πελάτης κάποιου που θεωρείται δικαίως ή

αδίκως ότι έχει προνομιακή πρόσβαση π.χ. στον Θεό, το κράτος ή το σύστημα υγείας.

Η νομιμοποίηση αυτού του μιμιδίου “φακελάκι” πιστοποιείται έκδηλα σε πολλές περιστάσεις της κοινωνικής μας ζωής. Κάθε φορά που η πολιτική και πνευματική ηγεσία του τόπου μας παρευρίσκεται σε μια επίσημη δοξολογία που τελείται σε κάποιον ναό, όπου υποτίθεται ότι ευχαριστούμε τον Θεό γιατί δέχθηκε το εθνικό μας ...“φακελάκι”, και μας αντάμειψε με τις αναγκαίες εξυπηρετήσεις, κάθε φορά που η πνευματική και πολιτική ηγεσία συμμετέχει σε κάποια από τις τελετές που λαμβάνουν χώρα στα διάφορα θρησκευτικά προσκυνήματα, όπου επίσης κατατίθενται άπειρα τέτοια “φακελάκια” (πολλές φορές μπροστά στις κάμερες και οι πολιτικοί μας καταθέτουν το δικό τους), τότε το μιμίδιο αυτό αναπτύσσεται και διαχέεται σε ολόκληρη την κοινωνία μας. Είτε μιλούμε για τον Θεό της Ελλάδας είτε για φακελάκι στο νοσοκομείο είτε για την επίσκεψη στο γραφείο κάποιου πολιτευτή ώστε να προωθηθεί κατ’ εξαίρεση μια υπόθεσή μας, είτε μιλούμε για τα εθνικά μας δίκαια που πρέπει ο υπόλοιπος κόσμος, ΟΗΕ, NATO ή ΕΕ να αναγκάσουν να αποδεχθεί η Τουρκία, στην πραγματικότητα πρόκειται για την δράση του ίδιου μιμιδίου.

Το κρίσιμο σημείο σε όλη αυτήν την ιστορία είναι το γεγονός ότι η πίτα των πάσης φύσης αγαθών, πάντα, σε κάθε περίπτωση, είναι συγκεκριμένου μεγέθους και πρέπει να μοιρασθεί σε πολλά κομμάτια που ποτέ δεν αρκούν για να ικανοποιήσουν την ζήτηση. Αυτό είναι ένα δομικό χαρακτηριστικό του σύμπαντος στο οποίο ζούμε. (Για όσους γνωρίζουν, αυτό αποτυπώνεται στις εξισώσεις του Μάξγουελ και τις άλλες εξισώσεις πεδίου με ένα αυθαίρετο όσο που εκφράζει το δυναμικό). Υπάρχουν δύο βασικές προσεγγίσεις στο πρόβλημα που προκύπτει. Είτε να επιδιώξουμε να αυξήσουμε την πίτα, έτσι ώστε να αρκεί για όλους, είτε να επηρεάσουμε τον τρόπο με τον οποίο αυτή διανέμεται ώστε εμείς να αποκτήσουμε μεγαλύτερο κομμάτι.

Το τέλος του δυτικού μεσαίωνα σηματοδοτήθηκε από την διαδικασία αύξησης της πίτας στον χώρο της δυτικής Ευρώπης. Η αύξηση έγινε με πολλούς τρόπους, όχι πάντα νόμιμους και συχνά εις βάρος άλλων κοινωνιών. Θεωρώ ότι η κρίση την οποία περνούν σήμερα οι δυτικές κοινωνίες οφείλεται κατά κύριο λόγο στο γεγονός ότι η πίτα δεν μπορεί να αυξηθεί επαρκώς, εξαιτίας του ότι στον πλανήτη έχουν εμφανισθεί αξιόμαχοι ανταγωνιστές που διεκδικούν από τους δυτικούς ολόένα και μεγαλύτερα κομμάτια της.

Σε μια κοινωνία, όπως αυτή του ελληνικού μεσαίωνα και της ελληνικής και τουρκικής αυτοκρατορίας, όπου το εν λόγω μιμίδιο ήταν κυρίαρχο, η τάση ήταν εμφανώς όχι στην αύξηση της πίτας, αλλά στην προνομιακή πρόσβαση σε αυτήν. Έτσι οι πελατειακές σχέσεις και η διαφθορά ήταν κυρίαρχα χαρακτηριστικά τόσο της Βυζαντινής όσο και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά εύλογα και αναμενόμενα παραμένουν χαρακτηριστικό και της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, στο βαθμό που δεν έχει αναληφθεί καμιά συστηματική προσπάθεια για να εξαιρεθούν οι πολιτιστικοί λόγοι που υποθάλλουν τις πελατειακές σχέσεις, τουτέστιν το εν λόγω μιμίδιο.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ανάλογα φαινόμενα παρατηρούνται όχι μόνο στην δική μας κοινωνία, αλλά και σε κάθε μη κοσμική κοινωνία, σε κάθε κοινωνία όπου η παραδοσιακή θρησκεία αποτελεί συστατικό στοιχείο της κουλτούρας της, όπως είναι οι πρώην κομμουνιστικές, ορθόδοξες χώρες και οι μουσουλμανικές χώρες. Γιατί σε όλες αυτές τις κοινωνίες το μιμίδιο αυτό είναι παρόν. Για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού των χωρών αυτών η αύξηση της ευημερίας δεν περνά από την αύξηση της πίτας, αλλά από την προνομιακή πρόσβαση σε αυτήν.

Είναι επίσης αξιοσημείωτο το γεγονός ότι σήμερα, οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τα μεγαλύτερα προβλήματα είναι οι χώρες στις οποίες η χριστιανική Εκκλησία παίζει ακόμα σημαίνοντα ρόλο. Ελλάδα, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία και ιταλικός νότος, είναι χώρες στις οποίες οι θρησκευτικές τους ρίζες παραμένουν λίγο ή πολύ ζωντανές. Δύσκολο να είναι τυχαίο. Θα άξιζε κανείς να μελετήσει την ύπαρξη και την δράση του μιμιδίου αυτού στις εν λόγω κοινωνίες.

Για την Ελλάδα όμως τα πράγματα είναι αρκετά καθαρά, και γίνονται ακόμα πιο καθαρά όταν δει κανείς και την ιστορία της. Μια κοινωνία στα όρια της οποίας υπάρχουν άπειρα εκκλησάκια και θαυματουργές εικόνες με ατέλειωτα αναθήματα πάνω σε αυτές, το μιμίδιο αυτό είναι κυρίαρχο και είναι λογικό να επηρεάζει και την συλλογική συμπεριφορά με ένα ανάλογο τρόπο. Δηλαδή η ελληνική κοινωνία να επιδιώκει να πετυχαίνει τους στόχους της όχι με τα δικά της μέσα αλλά αξιοποιώντας τις δυνατότητες, δυνάμεις και ισχύ άλλων κοινωνιών. Κεντρικός άξονας της εξωτερικής της πολιτικής είναι η εύρεση πατρώνων, με την δύναμη των οποίων να επιδιώκει να αντιμετωπίσει τους εχθρούς της. Καταβάλλοντας πάντα το ανάλογο τίμημα σε διάφορους ενδιαμέσους.

Πράγματι η ελληνική ιστορία είναι πλήρης τέτοιων στάσεων και περιστατικών. Από την χρήση μισθοφόρων στρατιωτών και ναυτών από τους βυζαντινούς

αυτοκράτορες, το κίνημα των ενωτικών κατά τα τελευταία χρόνια του μεσαιωνικού κράτους, την προσδοκία του ξανθού γένους, έως τα πολιτικά κόμματα κατά τους χρόνους της επανάστασης του 21 (η οποία ήταν για λίγο μια φωτεινή εξαίρεση του κανόνα), όπου το κάθε κόμμα διαμεσολαβεί και προπαγανδίζει διαφορετικής εθνικότητας πάτρωνα, τα χρόνια της Μικρασιατικής Καταστροφής και του εμφυλίου, την προσδοκία ότι ο ΟΗΕ και το διεθνές δίκαιο θα επιλύσει το Κυπριακό, η Ευρωπαϊκή Ένωση που θα τιθασεύσει τις ορέξεις της Τουρκίας και βέβαια το μέγα φαγοπότι των ευρωπαϊκών κονδυλίων. Η κατάληξη είναι εκκωφαντική: Μνημόνιο και μηχανισμός στήριξης για να σωθούμε από το χρέος!

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις το μοτίβο είναι ίδιο. Πάντα κάποιος άλλος, μεγάλος, θα βγάλει το φίδι από την τρύπα, για λογαριασμό μας. Η ελληνική κοινωνία και η ελληνική πολιτική προσδοκά την εξέλιξη και την ανάπτυξή της και την επίλυση των προβλημάτων της όχι από την αύξηση της απόδοσής της, αλλά από την πρόσβαση στους πόρους άλλων λαών και άλλων κοινωνιών με την χρήση διαφόρων διαμεσολαβητών και δίδοντας έμμεσα ή άμεσα ανταλλάγματα.

Κάποιες φορές το μιμίδιο “φακελάκι” λειτούργησε ευεργετικά για την Ελλάδα. Πραγματικά η ελληνική κοινωνία εξαργύρωσε ακριβά το “brand name” της και πήρε ανταλλάγματα σε πολύ κρίσιμες ιστορικές στιγμές. Κάποιες άλλες φορές πλήρωσε ακριβά το ότι οι ανταγωνιστές της έδωσαν...παχύτερο “φακελάκι”, όμως όλα δείχνουν ότι αυτή η ιστορία έφθασε στο τέλος της. Στην πραγματικότητα υποκύπτουμε και εμείς, ίσως πρώτοι εμείς, στην αδυσώπητη πίεση που ασκούν τα 2,5 δις ανθρώπων που κατοικούν την Ινδία και την Κίνα. Και πλέον γίνεται επιτακτικός εθνικός μας στόχος η κατάργηση του λαδώματος.

Πως όμως είναι δυνατόν να συμβεί πράγματι κάτι τέτοιο, όσο μένει ανενόχλητο το μιμίδιο “φακελάκι”; Αυτό είναι ένα κρίσιμο ερώτημα που έχει μια προφανή απάντηση. Αν δεν εξοβελισθεί από την κοινωνία μας το εν λόγω μιμίδιο, δεν πρόκειται ποτέ να λειτουργήσει η κοινωνία μας με ένα υγιή ανταγωνιστικό τρόπο. Το πρόβλημα καθίσταται δυσκολότερο από το γεγονός ότι το μιμίδιο “φακελάκι” δεν είναι το μοναδικό που εμποδίζει την στροφή της κοινωνίας μας στον αγώνα για μια τίμια αύξηση της πίτας, αλλά υπάρχει τουλάχιστον και το μιμίδιο της κατοχής της μοναδικής αλήθειας, όπως ανέπτυξα στο προηγούμενο κείμενό μου για τα μιμίδια των Ελλήνων.

Στην πραγματικότητα αυτό που χρειάζεται επειγόντως ο τόπος μας είναι μια

πολιτιστική επανάσταση. Οι πολιτιστικές όμως επαναστάσεις συνήθως εμπνέονται από διάφορους -ισμούς. Πως είναι δυνατόν να υπάρξει πολιτιστική επανάσταση σε μια εποχή που έχουν πεθάνει όλοι οι -ισμοί και η ιδέα της ανάπτυξης ενός άλλου φαντάζει ελάχιστα ελκυστική και ακόμα λιγότερο πιθανή;

Αυτήν την στιγμή, αυτό που έρχεται βρίσκεται πίσω από την στροφή και δεν φαίνεται. Όμως βαδίζουμε ταχύτατα προς αυτήν και θα το δούμε. Λίγο υπομονή και θα μας λυθεί η απορία...

Γεώργιος Αρσένιος Μέσκος